

CSIZMADIA ZOLTÁN: EGYÜTTMŰKÖDÉSI KAPCSOLATOK ÉS HÁLÓZATI STRUKTÚRÁK A GYŐRI VÁROSTÉRSÉG SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYRENDSZERÉBEN¹

Absztrakt

A felmérés alapvető célja a győri várostérség tágabb vonzáskörzetében tevékenykedő szociális feladatokat ellátó intézmények belső, egymás közti, és kifelé, más intézményi mezők irányába mutató együttműködési kapcsolatainak empirikusan megalapozott, kapcsolathálózati elemzési módszerekre épülő leíró jellegű elemzése. A kutatás során válaszokat kerestünk arra, hogy milyen összetételű szervezeti környezetbe ágyazódnak be a szociális intézmények, egyáltalán milyen az együttműködések jellege, típusa, gyakorisága és minősége a szociális intézményrendszeren belül. Milyen tényezők akadályozzák az együttműködések ebben a speciális szervezeti miliőben? Mely szervezetek tekinthetők a rendszer/hálózat központi szereplőinek, kulcsfontosságúknak? Valamint milyen fajsúlya van Győrnek mint regionális centrumnak a vizsgált nagyvárosi térségben, és meddig terjed a vonzásköri hatása? A kutatás során az összes kapcsolathálózati indikátor azt erősítette meg, hogy egy fajsúlyos, központi funkciójú intézményi mag köré épül a szociális hálózat. A hálózat központi szereplői a nagyobb méretű, összetett funkciójú nagyvárosi és a térségi egyesített szociális intézmények. Az is bizonyítást nyert, hogy a központi mag tagjain kívül a szociális szervezetek többségének kevés a kapcsolata egymással, alacsony a hálózat sűrűsége, magas a centralizációs értéke, a térbeli távolság alapvetően lecsökkenti a kapcsolatok valószínűségét, és kicsi a térségen túlmutató regionális és országos kapcsolatok kialakulásának a valószínűsége.

Kulcsszavak: szociális intézményrendszer, együttműködés, kapcsolathálózati jellemzők

Abstract

The main objective of the survey is the empirical analysis of the inter-organizational relationships of the social care institutions with social network methods in Győr and the surrounding micro-regions. We measured and described the network structure and pattern of the organizational field, the basic directions and types, forms, frequency, intensity and the quality of inter-organizational cooperation. We are looking for answers to what factors hinder cooperation in this particular organizational milieu? What organizations are the key players of the network? How strong the position and effect of Győr as a regional centre in the cooperation network of the social sector? The network indicators have confirmed that the web of connections in the field of social care system is organized around a core institutional domain with only 5-6 dominant actors. The key players of the system with high network centrality and prestige are the big sized, functionally complex, territorially combined institutions. It has also been shown that, in addition to these central core members, the majority of the analysed organizations have a relation with each other only in a limited number, the network density is low, the centrality index is high, and the geographical distance is decreasing the probability of inter-organizational relations. In the whole network the probability and the number of intra-regional, national or international ties are also limited.

Key words: social care system, cooperation, network

¹ A tanulmányt a TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0010 számú program („A győri járműipari körzet mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze”) támogatta.

Bevezetés

A szociális szolgáltatások és ellátások, a szociális munka különböző formái, egyáltalán a segítő jellegű szakmák működése a legtöbb esetben *csapatjátékra, team jellegű munkaformákra*, belső és szakmaközi *interperszonális és szervezeti együttműködésre* kellene hogy épüljön (Hegyesi–Talyigás 1994; Soós 2005; Wilson et al. 2008: 385–411; Budai 2010; Budai–Nárai 2012; Szociális Munka Etikai Kódexe, 2005: 6. pont). A társadalmi tőke és a hálózatelemzés széles elméleti és empirikus szakirodalma alapján (Castiglione 2008; Scott–Carrington 2011) egyre világosabban kirajzolódik az *összekapcsoltság, a hálózatosság társadalmi jelentősége*, értékes erőforrásjellege. Magyarországon eddig nem került szakmai fókuszpontba a szociális rendszer felépítésének és működésének ilyen célzatú mélyebb, alaposabb vizsgálata: főként a közpolitika, a jóléti politika, az önkéntesség és a civil szféra felől közelítettek a társadalmi tőke és a hálózatosság hatásainak méréséhez. Ebből fakadóan hiánypótló az *Esély*, 2011/5. tematikus száma, amely a tudományos megközelítésű networkszemlélet használhatóságát és jelentőségét mutatja be a szociális szféra vonatkozásában (Dávid 2011).

A vizsgálat elsődleges célja *a szociális intézményrendszer együttműködési, kapcsolathálózati struktúrájának* empirikus felmérése és értékelése Győr és tágabb vonzaskörzetében, mivel a szociális ellátórendszer felépítését, szerkezetét, hálózati struktúráját nem ismerjük pontosan. Sőt azt sem, hogy Győrnek konkrétan milyen jellegű szervező-, összefogó, integráló ereje, milyen hatású központi szerepe van ebben a térségi intézményhálózatban. A várostérségi és a regionális szintű szervező hatások alapfeltétele egy jól működő, és a győri intézmények köré szerveződő szociális intézményi együttműködési hálózat léte és működése.

Ennek ellenére meglepően hiányos tudással rendelkezünk a szociális rendszer szereplőinek kapcsolatairól, együttműködéséről, hálózatairól, illetve ezek minőségéről. Ilyen célzatú hazai kutatások eddig nem voltak a témakörben, a kapcsolati megközelítés és a hálózatelemzés főként *a szociális tevékenységet folytató civil-/nonprofit szervezetek vonatkozásában* került előtérbe (Bartal et al. 2005; Bartal 2006; Kákai 2009; Kóbor 2012). Az észak-alföldi és a dél-dunántúli térséget tekintve arról is rendelkezünk adatokkal, sőt hálózatelemzési kutatásokkal (Bartal–Kákai–Szabó 2005; Kákai 2009), hogy a szociális ellátórendszert hogyan egészíti ki a jóléti civil/nonprofit szektor, milyen szolgáltatásokat valósít meg, és milyen kapcsolatban áll egymással a két terület. Győr és vonzaskörzete viszonylatában azonban ezt a kérdéskört sem járták még körül, pedig a magyar történelmi hagyományokat figyelembe véve (Bocz 1997; Kuti 1998) többször bizonyított, hogy a szociális ellátórendszer szolgáltatásai ebből a szektorból táplálkoznak, újításai többször alapoztak a civil/nonprofit szféra által feltárt szükségletekre, valamint az általuk nyújtott szolgáltatásokra.

Ennek tükrében számos olyan *kérdés* merül fel, amelyekre vonatkozóan maximum latens tudásunk van a korábbi, néhol esetleges személyközi együttműködési tapasztalatok alapján. Célunk ezek felszínre hozása és *szisztematikus vizsgálata*:

- Ténylegesen mely (és főleg hány) szervezet tekinthető az intézményrendszer alkotóelemének (hálózat határa és összetétele)?
- Milyen összetételű szervezeti környezetbe ágyazódnak be a szociális intézmények?
- Egyáltalán milyen az együttműködések jellege, típusa, gyakorisága és minősége a szociális intézményrendszeren belül?
- Milyen tényezők akadályozzák az együttműködések ebben a speciális szervezeti miliőben?
- Milyen akadályt jelenthet a megye, a régió vagy az országhatár az együttműködési kapcsolatokban?
- Mely szervezetek tekinthetők a rendszer/hálózat központi szereplőinek, kulcspontjainak?
- Mely szereplők szorulnak jelenleg a szolgáltatórendszer perifériájára, hol vannak a szerkezeti lyukak (hiányzó kapcsolatok vagy éppen redundáns csatornák) az intézményrendszeri hálózatban?
- Milyen fajsúlya van Győrnek mint regionális centrumnak a vizsgált nagyvárosi térségben?

Ezekből a kérdésekből kiindulva összesen *négy hipotézis* köré szerveződik a felmérés:

H1: Napjainkra még nem alakult ki a szociális ellátórendszer fejlett, sűrű és integrált regionális együttműködési hálózata a győri várostérségben.

H2: A szociális feladatokat ellátó szervezetek közti együttműködési kapcsolatok ritkák, esetlegesek, tartalmi szempontból egyoldalúak.

H3: A kapcsolatrendszerben nem figyelhető meg egy erős, központi szervezeti mag (kulcsszereplők), a regionális hálózatra alacsony sűrűség és decentralizáltság jellemző.

H4: A jelenlegi térségi együttműködési rendszer főként a győri várostérség köré szerveződik, a város domináns szociális intézményei lehetnek egy ilyen vonzáskörzeti kooperációs hálózat tartópillérei.

A hipotézisek teszteléséhez a Győr és tágabb vonzáskörzete szociális feladatokat ellátó intézményeinek körében készített önkitöltős kérdőíves kapcsolathálózati kérdőív eredményeit fogjuk használni. A hipotézisekben szereplő paraméterek mindegyike (sűrűség, integráltság, kapcsolatok valószínűsége és száma, gyakoriság, centralizáltság, kulcsszereplők, klikkek) a hálózati kérdőív kapcsolati mátrixa alapján mérhető és tesztelhető.

A kapcsolatok és hálózatok jelentősége – elméleti, fogalmi kérdések

A szervezetek közötti kapcsolatok társadalmi és gazdasági jelentőségének kérdését már korábbi munkáinkban részletesen kifejtettük (Csizmadia 2008: 265–321; Csizmadia 2009: 25–65; Csizmadia–Grosz 2011: 19–49). Elsődlegesen *szociológiaelméleti* (együtműködés mint kollektív cselekvés), *gazdaságszociológiai* (gazdasági szervezetek társadalmi beágyazottsága) és *hálózatelméleti-paradigma* alapú megközelítésben vázoltuk fel a szervezetek közti együttműködések jelentőségét, formáit, hatásait, lehetséges megjelenési típusait. *Értékes erőforrásnak*, egyfajta *szervezeti tőkének* tekinthetők egy szervezet életében a kooperációk alapját képező társadalmi tőkeként (Coleman 1996; Bourdieu 1997; Lin 2001) felfogott interperszonális viszonyok mellett, a szervezet egészét jellemző intézményi formális és informális kapcsolatok is (Williams 2005; Baker–Faulkner 2005). Ezek egy szervezeti szinten is értelmezhető hálózati paradigmát követve (Borgatti–Foster 2003) elősegítik az intézmény sikeres és hatékony célmegvalósító tevékenységét. Ebben az értelemben a széles, sokoldalú, multiplex és működő kapcsolatrendszerek működési és fejlesztési előnyöket biztosítanak a szervezet számára. Ráadásul a szervezeten belüli kapcsolatok rendszerei, mint hálózatok, az azokban elfoglalt pozíció (Burt 1992), a hálózati tagság (Castells 2000) és a hálózati beágyazódás (Granovetter 2005) szintén számos előnyös tulajdonsággal ruházhatja fel a szervezeteket.

Szervezetszociológiai szempontból egy nagyon összetett kutatási terület körvonalai rajzolódnak ki a nemzetközi szakirodalom alapján. Korábbi munkáinkban (Csizmadia–Grosz 2011: 26–28) ezt az alábbi formában foglaltuk össze. Borgatti és Foster (2003) *nyolc átfogó kutatási irányt* különböztet meg. Mindegyik esetben a szervezetek szintjén értelmezett kapcsolathálózati kutatási irányokról van szó, vagy – ahogy ők nevezik – a „hálózati paradigma” érvényesítéséről. A kapcsolati kérdéseket nemcsak az olyan hagyományos témákkal lehet összekötni, mint a munkakeresés, karrierlehetőségek, vállalati teljesítmény, bizalom, kommunikáció stb., de egyre többen foglalkoznak a tudás és a kapcsolatok összefüggéseivel, vagy éppen a hálózatok érzékelésével, mentális térképeivel, sőt a különböző relációk csoportfolyamatokban játszott szerepével. A beágyazottság, a hálózatosság, a szervezeten belüli relációk esetében elsődlegesen a közgazdaságtan, a gazdaságszociológia, a marketing és a menedzsmenttudományok egyre intenzívebb szimbiózisa figyelhető meg. A csoport és egyén szintjén mozgó – inkább mikroorientációjú – témák esetében pedig megjelenik a pszichológia, a szociálpszichológia, a kognitív tudomány és esetenként még a filozófia is (pl. megismerés, tudás stb.). Ebben a keretrendszerben mozogva egyértelműen makroorientációjú a vizsgálatunk. Elsődlegesen a szervezeti szinten értelmezhető, úgynevezett *intézményi kapcsolati tőkével*, a szervezetek társadalmi beágyazottságával és a szervezeten belüli relációkból felépülő új, hálózati jellegű formációkkal foglalkozunk.

Napjainkra kezd kirajzolódni egy egységes és széles körben elfogadott *integratív hálózatelméleti keretrendszer*, egyfajta metaelméleti szint a különböző irányzatok egybefoglalása és elméleti összehangolása céljából (Borgatti–Lopez-Kidvell 2011: 43–50). A szociális rendszer szintjén is értelmezhető ez a „hálózatelméleti univerzum”.

Az elméletnek *három értelmezési rétege (theoretical layers)* van. A „mélyréteg” a hálózatelmélet szabályait határozza meg (működési szabályrendszer), a „középső réteg” az elméleti univerzum szabályaiból levezethető elméleti tételeket tartalmazza, míg a „felszíni réteg” az empirikusan is megragadható vonatkozó változók közti kapcsolatokat jelenti. Ezzel párhuzamosan *két alapvető működési modellben* gondolkodunk: beszélhetünk hálózati áramlási (network flow) modellről és hálózati architektúramodellről. Végezetül megkülönböztethetjük a *két nagy kutatási irányvonalat* tartalmi szempontból: a társadalmi tőke és a társadalmi homogenitás elemzési vonalát.

Az elméleti megközelítés *lényegi üzenetének* az tekinthető, hogy a kapcsolatok és az ezekből felépülő hálózati struktúrák alapvető hatást gyakorolnak az egyén, a csoport és egy szervezet szintjén is a társadalmi folyamatok kimenetelére. Sőt bizonyos rendszerek és struktúrák működésére, illetve az ezekben szereplő egyéni cselekvők társadalmi cselekvési mozgásterére és lehetőségkészletére is. Szervezeti szinten az erőforrások kezelése és használata, a koordinációs mechanizmusok, a környezeti és rendszerszintű alkalmazkodási folyamatok, az egymásra gyakorolt hatások, a „fertőzések”, sőt a befolyásolás esetében is szerepe lehet a társadalmi relációknak és hálózatoknak. Gyakorlatilag egy szervezet működése szempontjából *négy mechanizmus* alakulásában kapnak szerepet a személy- és szervezetközi relációk: 1. az erőforrások elérésében és használatában; 2. az irányítás, szervezés folyamataiban; 3. a környezeti változásokhoz történő adaptációs lehetőségekben 4. és a gondolatok, ötletek, tudáselemek és egyéb más, a szervezet működése szempontjából fontos erőforrások áramlásában vagy fertőzésszerű terjedésében.

Összesen *négy diádalapú viszonyként felfogható alkotóeleme* lehet egy hálózatnak. Beszélhetünk hasonlóságról, társadalmi viszonyról, interakcióról és áramlásról. A tipizálás alapján azt lehet világosabban megérteni, hogy konkrétan mit mérhetünk meg a szervezetközi kapcsolatok empirikus kutatása során. Személyek vagy intézmények esetén milyen konkrét entitások tekinthetők az összekapcsolódást biztosító jelenségnek. A *földrajzi és a társadalmi térbeli hasonlóság* az összekapcsolódás valószínűségére vonatkozóan fontos szempont, gyakori, hogy a térbeli közelség, a hasonló társadalmi státusz növeli a kapcsolatok kialakulásának a valószínűségét. A *társadalmi viszonyok* alkotják a hálózat kutatás magvát, itt jelennek meg a személyközi összefonódások miriádjai. Az *interakciók* mögött általában már komplexebb társadalmi események, helyek, viszonyok, intézmények és struktúrák húzódnak meg. Az *áramlások* pedig főként a kötésekön keresztül áramló, mozgó entitásokra, a relációk tartalmára és a transzferfolyamat jellegére hívják fel a figyelmet. Interperszonális szinten mozgó kutatási mezőben mind a négy típus

előfordulása gyakori. A szervezeti szintű kutatási tradícióban viszont kiemelten a 3. és a 4. típushoz tartozó elemek a meghatározók.

Kissé leegyszerűsítve, de a lényegi választóvonalra jól rátapintva Borgatti és Lopez-Kidwell (2011: 47) gyakorlatilag *két fő kutatási tradíciót* különböztet meg a kapcsolathálózatok elemzése során. Amikor arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen *előnyök* származhatnak egyénként vagy csoportként a hálózatokban elfoglalt helyzetünkből, a társadalmi kapcsolatrendszerünk méretéből és összetételéből, akkor a *társadalmi tőke kutatási tradíció* mentén mozgunk. Ezt a megközelítést talán Lin (2001, 2008) és Esser (2008) foglalta össze a legjobban úgy, hogy világosan elkülönítették egymástól annak individuális és kollektív aspektusait. A legnagyobb problémája a társadalmi tőke fogalmának az, hogy nehezen tudja egy elméleti keretrendszerben kezelni a társadalmi viszonyok egyéni és a csoportos/közösségi alapú aspektusait.

Esser (2008: 25) gyakorlatilag azt javasolja, hogy a társadalmi tőke fogalmát vágjuk szét két különálló „formára”. A *viszonyalapú társadalmi tőke* (relational capital) mindazon értékes erőforrások összessége, melyet a cselekvő közvetlen vagy közvetett személyes kapcsolatain keresztül ér el, illetve képes felhasználni céljai elérésében, és amelybe tudatosan befektet jövőbeli haszon reményében. A társadalmi tőke eme relációs formája ráadásul tovább bomlik további alkotóelemekre: a *pozicionális tőkére*, a *bizalmi tőkére* és *(le)kötelezettségi tőkére*. A társadalmi tőke kollektív aspektusát megragadó másik formája a *rendszer-tőke* (system capital). Itt egy teljes hálózat olyan tulajdonságait értjük társadalmi tőke alatt, mint a működő társadalmi ellenőrzés, bizalom, normák betartása, rendszererkölcs. A rendszeralapú társadalmi tőke ezen elemei nemcsak egyének között értelmezhetőek, hanem csoportokon, szervezeteken, közösségeken, régiókon vagy egész társadalmakon belül.

Lefordítva az absztrakt megfogalmazást egy várostérségi szociális intézményrendszerre, megállapítható, hogy a társadalmi tőke alapú kutatás tradícióban mozogva jobban meg tudjuk érteni a viszonyokból és a pozíciókból fakadó intézményi szintű előnyöket és problémákat a működés és a koordináció vonatkozásában. Feltételezve, hogy a szociális intézmények a perszonális és szervezeti társadalmi tőke révén, egy bizonyos fokon összekapcsolt egységes hálózatot alkotnak, akkor a relációs társadalmi tőkével meg lehet magyarázni a helyzeti előnyöket, a bizalmi viszonyokat és a kötelezettségek különböző konfigurációinak hatásait. A rendszeralapú társadalmi tőke pedig alkalmas módszer lehet a szociális intézmények egész hálózatában megfigyelhető strukturális, hatalmi, hierarchikus, normatív és erkölcsi mechanizmusok megragadására és értelmezésére. Még világosabban fogalmazva, az egyes intézmények kapcsolata, a hálózati pozíciójuk a fenti hatások miatt befolyásolja a működésüket, hatékonyságukat, sőt az egész szociális ellátórendszer egészének a működését és hatékonyságát is. A kapcsolathálózati kutatás révén pontosabban meg lehet érteni az egyes intézmények és az egész hálózat szintjén is a működési és strukturálódási folyamatokat.

Borgatti a másik tradicionális irányzatot *a társadalmi homogenitás* címkével jelöli. Itt a fő fókuszpontot az jelenti, hogy bizonyos viselkedésű, helyzetű, tulajdonságú és attitűdű egyének, csoportok vagy intézmények miért hajlamosabbak egymással kapcsolatba lépni, kooperálni, miért figyelhető meg a homofília jelensége (hasonlóságon alapuló összekapcsoltság) a társas kapcsolatainkban. Lazarsfeld és Merton (1954) klasszikus tanulmányában a hasonlóságra épülő összekapcsolódási hajlamot a társadalmi helyzettel és az értékrenddel hozta összefüggésbe, és megkülönböztette a *státuszhomofíliát* (a hasonló társadalmi helyzetű személyek nagyobb valószínűséggel lépnek egymással kapcsolatba) és az *értékhomofíliát* (a hasonlóan gondolkodó személyek nagyobb valószínűséggel lépnek egymással kapcsolatba). Ennél a kutatási vonalnál *a fő kérdés* arra vonatkozik, hogy milyen szerepet játszanak a kapcsolatok, interakciók, áramlások és egyéni választások, valamint az ezekből felépülő komplex hálózati struktúrák *a társadalom integrációjában, kohéziójának erősítésében*, a hasonlóságra épülő összefonódás általi homogén összeszerveződés (baráti körök, világnézeti csoportok, különböző szubkultúrák stb.) formálódásában. A működőképes relációk (főleg az erős kötések) és hálózataik (főleg a zártabb struktúrák) ebben az értelemben homogén tömböket hoznak létre (klikkek, közösségek, érdekkörök) a kapcsolatrendszerek tágabb univerzumában, amelyeket általában lazább, gyengébb kötések kapcsolnak össze, biztosítva ezáltal a nagyobb léptékű társas szerveződések egységét (Granovetter 1988).

Elméleti áttekintésünkben elérkeztünk a hálózatelméleti keretrendszerünk utolsó pontjához, az alapmodellek és kutatási hagyományok „keresztezésével” szétválasztott hálózati mechanizmusok kérdéséhez (1. táblázat). A társadalmi kapcsolathálózatok vizsgálata során négy mechanizmus különíthető el egymástól (Borgatti–Lopez-Kidwell 2011: 48): tökefelhasználás, fertőzés, koordináció és adaptáció.

1. táblázat. A hálózati mechanizmusok típusai – kiegészített modell

Alapvető modellek	Kutatási irányok	
	Társadalmi tőke	Társadalmi homogenitás
<i>Hálózati áramlásmo­dell</i>	<u>Tőkefelhasználás</u> Támogatás Státusz­elérés Munkakeresés Tudás Kreativitás Mobilitás Hatalom és vezetés Teljesítmény	<u>Fertőzés</u> Utánzás, másolás Viselkedési minták Ötletek, ideák Átvétel Fertőzések, betegségek terjedése Innovációk terjedése Attitűdök, nézetek átvétele Konszenzusteremtés
<i>Hálózati architektúramo­dell</i>	<u>Koordináció</u> Kontrollelőnyök Hálózati szervezet Normakövetés és normaszegés Tudásmenedzsment Közösségi szintű kollaboráció	<u>Adaptáció</u> Környezeti feltételekhez történő alkalmazkodás Viselkedési hasonlóság Intézményi működés összehangolása Szervezeti izomorfizmus

Forrás: Borgatti–Lopez-Kidwell 2011: 47 alapján saját összeállítás.

- A *tőkefelhasználás mechanizmusa* során a hálózat tagjai kapcsolataikon keresztül gondolatokat, erőforrásokat és lehetőségeket érnek el, melyek közvetlenül növelik kapacitásaikat (egyéni vagy szervezeti tőkekészletüket, erőforrásrendszerüket), hozzájárulnak sikeres célmegvalósítási mozgásterükhöz teljesítmény és jutalom formájában (konkrét példák a táblázat vonatkozó cellájában találhatóak).
- A *koordinációs mechanizmus* során a hálózat egészére vonatkozó jutalmak, eredmények merülhetnek fel, mivel a hálózat sikeresen összefogja, koordinálja, „virtuálisan agglomerálja” az érintetteket az erőforrásaikat összekapcsolva valamilyen közös cél elérése érdekében.
- A *fertőzési mechanizmusok* a terjedéssel, diffúzióval összefüggő kérdéseknél fontosak. A hálózatok biztosítják az ötletek, gondolatok, információk, minták, gyakorlatok stb. tagok közötti terjedését. Alapvető fontosságú a folyamat a szervezeti tanulás, fejlődés, innováció, vagy akár a szervezeti túlélés szempontjából.
- Az *adaptációs, alkalmazkodási mechanizmusok* során a fő kérdés nem az, hogy milyen erőforrások áramlanak a hálózatban az adott szervezet felé, vagy milyen elemek áramlanak ki belőle a többiek irányába, hanem hogy a hálózati architektúra miként segíti vagy éppen akadályozza egy adott hálózati pont környezeti függőségéből fakadó alkalmazkodását a változó körülményekhez. Miként tud válaszolni egy szervezet a külső környezetének bizonytalanságából fakadó kihívásokra, változásokra.

A szociális ellátórendszer tagjainak egymás közti kapcsolatait, valamint az ezekből kirajzolódó hálózatot tehát azért érdemes kutatni, mert a fenti mechanizmusok összetett és kettős irányú formában (pozitív és negatív hatások) alapvetően befolyásolják a rendszer egészének működését, és az alkotóelemek egyéni boldogulását is. Az összetett, szoros, jól beágyazott kapcsolatokra épülő szociális ellátórendszer hálózata a fenti négy mechanizmus hatására számos *kedvező működési és szerveződési előnyre* tehet szert:

- hatékonyabban tudják a feladataikat ellátni erőforrásaikat megosztva, kombinálva (szociális szolgáltatások összehangolása) – erőforrás-elérés és
- -használat;
- jobban lehet koordinálni a térségi szolgáltatórendszer működését, a párhuzamosságok kiiktatását, a redundanciacsökkentés – koordináció;
- gyorsabban és szélesebb körben tudnak áramolni az információk, a jó gyakorlatok és innovatív megoldások – terjedés, fertőzés;
- könnyebben tud alkalmazkodni a külső társadalmi, gazdasági, politikai, jogi bizonytalanságokból fakadó napi kihívásokhoz – adaptáció.

Ezzel párhuzamosan a fenti mechanizmusok egy-egy *intézmény szintjén* is értelmezhetőek: a jobban bekapcsolt, beágyazott, szélesebb kooperációs kapcsolatrendszerű szociális intézmények, nagyobb és kiterjedtebb, heterogén szervezeti kapcsolati tőkéjük (rendszerítőke) révén könnyebben tudják ellátni a feladataikat, több információhoz juthatnak hozzá, nagyobb valószínűséggel érik el az újításokat, könnyebben találnak külső forrásokat akár működési, akár fejlesztési feladatok megvalósítása érdekében, könnyebben alkalmazkodhatnak az új feltételekhez és kihívásokhoz (pl. jogi környezet változása, új funkciók, csökkenő források, új szereplők megjelenése stb.).

Természetesen minden lehetőség mögött ott a kockázati tényező is. A társadalmi tőke és a hálózatosodás fenti előnyös jellemzői mellett egyre nagyobb figyelem összpontosul a lehetséges *negatív hatásokra*, negatív externáliákra. A szakirodalomban (Warren 2008) ezt a társadalmi tőke *sötét oldalának* (dark side) vagy a *rossz társadalmi tőkének* nevezik (bad social capital). Előfordulhat bizonyos szervezetek izolálása, vagy akár tudatos kizárása. A túl erős kontroll növelheti a centralizációt a szociális intézményrendszeren belül, a terjedési mechanizmusok a betegségekhez hasonlóan biztosíthatják rossz modellek, minták diffúzióját is, vagy alkalmasak lehetnek presztízsromboló tartalmak használatára.

Módszertani kérdések

A kapcsolathálózati kutatások megtervezésének két módszertani kulcspontja van. Az egyik *a hálózat határainak* a meghatározása, a hálózatot alkotó szereplői kör beazonosítása. Meddig terjedjen a kutatás empirikus ernyője a földrajzi és a szervezeti térben? Kik legyenek *a hálózat cselekvői, alkotóelemei*. Győr és környéke

vonatkozásában meddig terjedjen ki a szociális intézmények hálózatának területi határa, és milyen funkciójú intézményeket soroljunk a szociális címke alá? A másik lényeges kérdés a hálózat tagjai közti lehetséges viszonyok tisztázása, annak lehatárolása, hogy mit mérünk és mit értünk kapcsolat alatt két szervezet között. Ezt neveztük korábban *egy hálózat kapcsolati alkotóelemeinek*. Milyen jellegű kötések, interakciókat vagy éppen áramlásokat helyezünk az empirikus felmérés célkeresztjébe?

A felmérés a szociális feladatokat ellátó szervezetek teljes populációjára vonatkozik a győri várostérség egészére nézve. Értelmezésünkben a várostérség teljes halmazát nyolc kistérség alkotja. A Győri kistérséget körbefogó kistérségi gyűrűből indultunk ki a hálózat szervezeti magjának lehatárolásakor. A nyolc kistérségben összesen 49 darab önálló szociális intézményt azonosítottunk be. Ezek jelentik a kapcsolathálózati felmérés kiinduló szervezeteit. A szociális feladatokat ellátó szereplők nagyobbik hányada vagy települési önkormányzat (13 db), vagy többcélú kistérségi társulás (12 db) által fenntartott szervezet. Mellettük alapítványok (7 db), egyesületek (5 db), egyházi intézmények (5 db) és közhasznú társaságok is tagjai a várostérségi szociális intézményrendszernek.²

A hálózat alkotóelemeit a szervezetek közti potenciális relációk, az úgynevezett kötések (ties) jelentik. A kérdőív kialakítása során ezen a ponton szakértői interjúk és egy szakmai workshop segítette a konceptualizálás és operacionalizálás folyamatát. *Együttműködés* alatt más szervezettel, intézményekkel kialakított, a feladatellátással, szolgáltatásaikkal összefüggő formális (szerződéses) vagy akár lazább informális kapcsolatokat, partnerségeket, megállapodásokat, kommunikációt értünk. A jogszabályilag előírtakon túli önkéntesen kialakuló lehetséges szakmai együttműködési formákat is idesoroljuk (pl. szolgáltatások összekapcsolása, harmonizálása, feladatok megosztása, racionalizálása, feladatok összehangolása stb.).

Módszertani szempontból lényeges kérdés, hogy nem a szociális szférában dolgozó szakemberek személyes kapcsolathálózatát kutatjuk, hanem a szociális intézmények egymás közti intézményi szintű relációit. Így a *megfigyelési egységeink* intézmények. Elektronikusan kiküldött önkitöltős kapcsolathálózati kérdőívvel dolgoztunk, ahol az általunk lehatárolt intézményi mező összes tagjának nyilatkoznia kellett a többi szervezet felé mutató együttműködési kapcsolatainak jellemzőiről. A kérdőíveket az intézmények vezetői vagy az általuk kijelölt személyek töltötték ki. Az összes szervezetnek egyenként nyilatkoznia kellett a többi 48 szervezet vonatkozásában az együttműködések előfordulásáról és bizonyos jellemzőiről. Többszöri telefonos egyeztetés ellenére is csak 26 intézménytől érkezett vissza a kérdőív.

Ebből fakadóan két hálózati mátrix kialakításával lehet vizsgálni az együttműködési kapcsolatok szerkezetét. A módszertani szempontból megbízhatóbb, de *redukált*

² A kérdőíves felmérésbe bevont szervezetek listája a mellékletben található.

méretű, 26 elemű hálózat esetén kizárólag csak azok a szervezetek alkotják a kapcsolathálózatot, akik közvetlenül véleményt nyilvánítottak az egymással kialakított együttműködések paramétereiről. Azaz potenciálisan megvolt az esélyük arra, hogy kölcsönösen megerősítsék az egymás közti partnerség előfordulását vagy hiányát. Ebben az esetben egy *zárt hálózatról* beszélhetünk. A másik lehetőség egy *kiterjesztett, 49 elemű hálózat*, ahol, mivel a válaszadók az összes többi szociális intézményről nyilatkoztak, azok a szereplők is beépülnek a hálózatba, akikről csak mások beszámolója alapján tudunk valamit, de nem volt mód azok megerősítésére, mivel nem küldték vissza a kérdőívet (nem erősítették meg mindkét oldalról a relációkra vonatkozó információkat az érintettek).

A feltáró szakaszban készített szakértői interjúk és workshopok tapasztalatai alapján tartalmi szempontból az alábbi dimenziókra és témákra fókuszálva terveztük meg a felmérést:

Időtáv:

- az elmúlt 3 év (2011–2013) alapján értelmezték az együttműködések különböző jellemzőit a vizsgált szervezetek.

Kapcsolatok mérhető jellemzői:

- létezik-e, iránya (van-e, kivel);
- mióta (kapcsolati időtáv/életkor nagyon fontos);
- rendszeresség, mélység (gyakoriság);
- mennyire jól működik (pontozás),
- mennyire fontos, értékes, hasznosulása, hasznossága (szubjektív jelentősége);
- típusa (lásd lenti dimenziók részt);
- a három legfontosabb partner esetén a konkrét tartalma (mit csinál, mi a feladata konkrétan az együttműködés során).

Dimenziók:

- kötelező (törvényileg előírt) – önkéntes (saját kezdeményezésű);
- formális/szerződéses (szakmai együttműködési megállapodás, keretmegállapodás) – eseti együttműködések szerződés nélkül;
- belső kapcsolatok (más szociális intézményekkel) – külső kapcsolatok (civil szféra, versenyszféra, egészségügy, oktatás stb.);
- projektalapú együttműködések, konzorciumok, közös pályázatok;
- szakmai (szolgáltatási, ellátási) együttműködések;
- szakmai egyeztetések, fórumok, rendezvények, információcsere-alapú kapcsolatok;
- támogató, szponzorációs kapcsolatok;
- területiség – lokálistól a nemzetközi szintig.

Területiség:

- helyi kapcsolatok (települési, kistérségi) – lokális;
- térségi kapcsolatok (vonzáskörzeti) – regionális;
- országos hatókörű kapcsolatok – országos;

- nemzetközi kapcsolatok – különösen a szlovák oldali kapcsolatok.

Tágabb beágyazottság – külső kapcsolatok:

- egészségügyi intézmények;
- közoktatási intézmények;
- felsőoktatási intézmények;
- civilszervezetek;
- egyházi szervezetek;
- hatóságok, hivatalok;
- kisvállalkozások;
- közepes és nagyvállalatok.

A vizsgálat központi elemét természetesen a szociális intézményrendszer belső együttműködési kapcsolatainak paraméterei jelentik (volumene, iránya, gyakorisága, hatékonysága, fontossága és konkrét tartalma). A szociális rendszeren túlmutató, abból kinyúló kapcsolatokat tipizálva mértük a nyolc legfontosabb intézményi mező formájában (pl. egészségügy, oktatás). Három speciális szervezatközi kapcsolódási pályát külön kérdés formájában vizsgáltunk: a várostérségen túlmutató országos vagy nemzetközi hatósugarú kapcsolatokat, a felsőoktatási intézményekkel kialakított együttműködések, valamint a szlovák oldali, határon átívelő kötéseket.

Az együttműködési kapcsolatok jellemzői

Mark Granovetter gazdaszociológia tétele (2001) alapján talán beszélhetünk *a szociális ellátásban érintett intézmények társadalmi beágyazottságáról is*. Granovetter a gazdasági intézmények társadalmi megformálása kapcsán fejtette ki nézeteit a beágyazottság problémájáról. Tételének lényege, hogy a személyes és a szervezetek közötti relációk kapcsolathálói befolyásolják a gazdasági cselekvéseket és intézményeket. Ennek tükrében célszerű megvizsgálni a szociális intézményhálózat *szervezeti beágyazódásának a környezetét, azt az intézményi mezőt, amelynek tagjai potenciális kapcsolódási pontok lehetnek a szociális együttműködések bi- vagy multilaterális szövetében*.

A kérdőíves felmérés során három különböző helyen kérdeztünk rá a szociális rendszeren túli potenciális együttműködő partnerekre. Ezen válaszok összesítése alapján egy nagyon *heterogén összetételű* intézményi mező rajzolódik elénk. A szociális feladatokat, szolgáltatásokat ellátó intézmények potenciális szervezeti szintű kapcsolathálózati együttműködési rendszere legalább 28 különböző típusú intézményformát ölel fel (lásd a lenti felsorolást). Gyakorlatilag ezek a szervezetek alkotják a szociális intézmények *szervezeti kapcsolathálózati környezetét, az együttműködések keresztüli szervezeti, szakmai, működési beágyazódásuk alapját*.

1. Alapítványok, civilszervezetek	16. Menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása
2. ÁNTSZ	17. Munkaügyi Főfelügyelőség
3. Az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek	18. Nyugdíjasházak
4. Bíróságok	19. Országos koordináló- vagy ernyőszervek (főigazgatóságok, intézetek, hálózatok)
5. Bölcsődék, óvodák	20. Önkormányzatok
6. Egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények, védőnő, háziorvos	21. Rendőrség
7. Egyesületek, szövetségek	22. Segélyszervezetek
8. Egyházi szervezetek	23. Szakszolgálatok (pl. gyermekvédelem)
9. Érdekvédelmi szervezetek	24. Szeretetotthonok, szeretetszolgálatok
10. Felsőoktatási intézmények	25. Szociális és Gyámhivatal
11. Fenntartó intézmény	26. Szociális Klaszter
12. Gyógypedagógiai intézmények	27. Tűzoltóság
13. Hivatalok, hatóságok	28. Ügyészség
14. Kistérségi szervezetek	
15. Közoktatási intézmények	

A kérdőíves felmérés során nyitott kérdés formájában rákérdeztünk *az együttműködések konkrét formáira, azok pontos tartalmára*, arra, hogy mire terjed ki a gyakorlatban a szervezetek közötti kooperáció. A válaszok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szociális szervezetek és a környezetükben működő intézmények együttműködési rendszerében nagyon sokféle kooperációs irány fordulhat elő (2. táblázat). Összesen 26 *különböző aktivitást* azonosítottunk be a válaszok alapján. Ezeket négy nagyobb csoportba soroltuk: 1. tapasztalatok és információk áramlása (ez a hálózatok terjedési, áramlási funkciója); 2. működési, szolgáltatási elemek összehangolása (erőforrás-felhasználási és koordinációs funkció); 3. közös programok, projektek (erőforrás-felhasználási és adaptációs, fejlesztő funkció); 4. egyéb összefonódások (vegyesen az összes funkció jelen van).

2. táblázat. Együttműködési formák – a kapcsolatok tartalma

<p>Tapasztalatcsere – információáramlás</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Információcsere az ellátottakról, ügyfelekről, adategyeztetés 2. Szakmai tapasztalatcsere 3. Közös megbeszélések, egyeztetések 4. Módszertani segítségnyújtás, új módszerek kidolgozása és bevezetése 5. Tervezés, fejlesztés, stratégiaalkotás 6. Közös szakmai álláspontok kidolgozása 	<p>Működés – szolgáltatások</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Szolgáltatások összehangolása a közös ellátotti kör miatt 8. Egymás szolgáltatásainak közvetítése, ajánlása 9. Közös szolgáltatások szervezése, nyújtása 10. Új szolgáltatások kialakítása, 11. Feladatelosztási együttműködés 12. Közös döntés-előkészítés 13. Napi kapcsolattartás a közös ellátotti kör miatt 14. Közös esetkezelés, esetmegbeszélés 15. Ellátási szerződés 16. Adományok kezelése
<p>Programok – projektek</p> <ol style="list-style-type: none"> 17. Segítségnyújtás program, rendezvények (képzések, tájékoztatók, szakmai fórumok, esetkonferenciák stb.) szervezésében 18. Közös programok szervezése 19. Közös projektek megvalósítása 20. Közös pályázati aktivitás, segítségnyújtás, pályázatfigyelés 	<p>Egyéb</p> <ol style="list-style-type: none"> 21. Jelzőfunkció más intézmények számára 22. Engedélyezés, kontroll, felügyelet, véleményezés 23. Közös szakmai érdekképviselés 24. Ügyfelek mozgatásának, szállításának a megszervezése 25. Szakmai gyakorlat helyszíne (felsőoktatási intézmények számára) 26. Képzés, továbbképzés, terepoktatás stb.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Természetesen a fenti lista a lehetséges együttműködési formák összesített, ideáltipikus készlete, egyetlen szervezet sem rendelkezik ilyen összetett kooperációs struktúrával. A *leggyakrabban* a szakmai tapasztalatcserét, az információk megosztását, a szolgáltatások, feladatok összehangolását említették a vizsgálatba bevont szociális intézmények. A többi együttműködési forma csak esetleges, általában maximum 2-3 intézménynél megjelenő együttműködési elem. Jól látható a listából, hogy a hálózati szerveződés fertőzési-áramlási és erőforrás-elérési, erőforrás-megosztási, illetve koordinációs és adaptációs funkciói is jelen vannak a várostérségi szociális intézményrendszerben, de *jelenleg inkább csak az az első két hálózati mechanizmus tölt be domináns szerepet* a szervezetek életében a kapcsolati aktivitás vonatkozásában.

Gyakorlatilag nincs olyan szereplője a várostérségi szociális intézményrendszernek, amely teljesen izolált lenne (3. táblázat). Az összes válaszoló szervezet rendelkezik legalább egy szervezetközi együttműködési kapcsolattal. A szociális feladatokat ellátó intézmények belső hálózata viszont nem komplett, nem teljes a hálózat, mivel három szereplő (11%) egyetlen belső kapcsolattal sem rendelkezik. 38 százalékuknak nincsen várostérségen kívüli együttműködő partnere, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy nem ágyazódnak be egy nagyobb regionális, országos vagy nemzetközi intézményhálózatba. 41 százalékuk nem kapcsolódik felsőoktatási intézményekhez

sem. A legritkábbak a határon átívelő, szlovák oldali együttműködések. A válaszoló 26 intézmény közül mindössze egy nevezett meg ilyen típusú kooperációs formát.

3. táblázat. A különböző együttműködési típusok valószínűsége

Együttműködés típusa	Előfordult	Nem fordult elő
Legalább egy együttműködő partner bármilyen területen	100%	0%
Szociális feladatot ellátó intézmény a várostérségben	89%	11%
Várostérségen kívüli együttműködő partner	62%	38%
Felsőoktatási intézmény	59%	41%
Szlovák oldali együttműködő partner	4%	96%
Egészségügyi intézmény	96%	1%
Közoktatási intézmény	96%	1%
Hatóság, hivatal	92%	8%
Civilszervezet	89%	11%
Egyházi szervezet	77%	23%
Közepes és nagyvállalat	69%	31%
Kisvállalkozás	65%	35%

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

A szociális intézményrendszeren túlmutató kapcsolatok előfordulási valószínűségében is jelentős eltérések figyelhetők meg. A szervezetek *elsődleges külső partnerei* (igazodva a tevékenységi profilhoz, különösen annak jogi szabályozásához) a várakozásoknak megfelelően az egészségügyi, oktatási intézmények, a hivatalok, hatóságok és a civilszervezetek közül kerülnek ki. A vállalati szféra jelenléte szintén gyakori, a szociális intézmények kétharmadának van valamilyen együttműködési kapcsolata a piaci szereplőkkel. Az eredmények két ponton térnek el a várt mintázattól: egyrészt meglepően alacsony a térségen túlmutató relációk előfordulása (62%), hiszen a valószínűségi mutató akár már egyetlen partner előfordulására alapoz. Másrészt szinte teljesen hiányoznak a szlovák oldali intézményekkel kialakítható együttműködési kapcsolatok. Az országhatár úgy tűnik, itt sokkal komolyabb választóvonal, mint pl. az oktatási, gazdasági, területfejlesztési interakcióknál (Hardi–Tóth 2009; Hardi–Lados–Tóth 2010).

Természetesen bizonyos intézményközi kooperációs csatornák léte vagy hiánya nem sokat mond el ezeknek az áramlási pályáknak a számáról és ezen keresztül a szervezetek beágyazottságának „mélységéről”. Nem mindegy, hogy bizonyos kapcsolati irányok esetén *hány szervezetből áll a partnerkör és milyen ezeknek a kapcsolatoknak a jellege* (gyakoriság, fontosság, hasznosság) (4. táblázat). A partnerszám méretét óvatosan kell kezelni, egyrészt azért, mert elegendő volt a becslés is, másrészt pedig komplexebb egohálózat esetén még a vezetőnek is nehéz teljességében átlátni a szervezet kapcsolatrendszerét.

4. táblázat. Az együttműködő partnerek száma, db

Együttműködés típusa	Átlag	Medián	Maximum
Összes együttműködő partner	68	35	349
A 48 szociális szervezet közül hány partner	7	6	25
Külső partner (8 felsorolt szervezettípus)	60	29	332
Várostérségen kívüli együttműködő partner	1,7	1,5	9
Szlovák oldali együttműködő partner	0,1	0	1
Felsőoktatási intézmény	1,1	1	4
Közoktatási intézmény	16	6	100
Egészségügyi intézmény	8	5	50
Hatóság, hivatal	10	4	50
Civilszervezet	10	3	100
Kisvállalkozás	7	3	30
Közepes és nagyvállalat	3	2	20
Egyházi szervezet	3	2	12
Felsőoktatási intézmény	2	2	8

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Megjegyzés: Az adatok a medián értéke alapján vannak rendszerezve.

A győri várostérség szociális feladatokat ellátó intézményeinek átlagosan 35 együttműködő partnere van. A szervezetek negyedének kapcsolatrendszere nem terjed ki 20-nál több együttműködő partnerre, a legkisebb kapcsolatrendszer esetében is legalább 13 partner fordul elő. A megosztási struktúra másik oldalán a kiugró, nagy kapcsolathálózatu szervezetek szerepelnek. 30 százalékuk (ez 7 intézményt jelent a felmért intézmények között) legalább 70 intézménnyel áll kapcsolatban.

Mennyiségi szempontból a kapcsolatok többsége *külső partner* irányába mutat, tehát nem a szociális szférában tevékenykedik elsődlegesen. Ez a jelenség a szociális feladatok komplexitásából fakadóan a szociális mező szakmaközi együttműködésekre építő funkcionális sajátossága (Budai 2009; Budai–Nárai 2012). Az együttműködő partnerek száma követi az előfordulási gyakorisági sorrendet, tehát *a legnagyobb arányban* az oktatási, egészségügyi és civilszervezetek, illetve a hivatalok, hatósági szervek épülnek be a szociális szervezetek partnerhálózataiba. A vizsgált szervezetek fele eléri a 3–6 partnerszámot ezeknél a mutatóknál. Külön rákérdeztünk a felsőoktatási kapcsolatokra. Itt átlagosan két partner fordul elő (maximum érték 8 különböző intézmény). A várostérség szociális szervezetei elsődlegesen a térség egyetemeivel működnek együtt, bár mint láttuk, ennek a valószínűsége a legalacsonyabb az összes forma között. A legtöbb kérdőívben a Széchenyi István Egyetem és a Nyugat-magyarországi Egyetem helyi, győri kara vagy intézménye lett megnevezve.

Ezzel szemben *a belső, a szociális feladatokat ellátó intézményi körön belüli relációk* száma már sokkal korlátozottabb. A 48 lehetséges együttműködő partner közül átlagosan csak 6-tal állnak kapcsolatban a válaszadók. A legnagyobb bekapcsolódási, beágyazódási értéknél 25 partner figyelhető meg a lehetséges 48-ból. Ez nem meglepő módon a térség legnagyobb szociális intézménye, az Egyesített

Egészségügyi és Szociális Intézmény, amely kb. 450 alkalmazottal, 2 milliárd forintos költségvetéssel működik. Tehát a hálózat egyik központi szereplője az összes intézmény 52 százalékához kapcsolódik valamilyen kötés formájában, míg a hálózat átlagos tagja csak 10–15 százalékához.

A kutatás során három minőségi paramétert definiáltunk. Az együttműködések *intenzitását* az időbeli rendszerességgel, gyakorisággal mértük, ahol a pontérték növekedése az esetitől a napi rendszerességig terjed. A kapcsolatok „jóságát”, *hatékony, gördülékeny működését* arra alapoztuk, hogy mennyire szolgálják, segítik a szervezet tevékenységét. Itt is a nagyobb pontérték utal a hatékonyabb kooperációra. Végezetül a *fontosság* indexe arra utal, hogy a partnerek mennyire értékesek, hasznosak a szervezet számára, mennyire jelentene problémát a partnerség megszűnése. A három minőségi paraméter közül igazából csak egy esetben figyelhető meg a vélemények komolyabb differenciálódása. *Az együttműködési kapcsolatok gyakoriságában* jelentkeznek egyedül különbségek a válaszoló intézmények képviselőinek szubjektív megítélése szerint. A működőképesség és a fontosság dimenziójában a pontértékek általában 3 (átlagos) és 5 (nagyon kedvező) között szóródnak. A hatékonysági pontátlag 4,3, a fontossági érték pedig még magasabb, 4,5-4,6 között mozog a legtöbb kapcsolati formánál. Gyakorlatilag a megkérdezett szervezetek többsége jónak vagy nagyon jónak tartja a meglévő együttműködési kapcsolatait a működés, hatékonyság és a hasznosság, jelentőség szempontjából is. Ebben a két dimenzióban az sem jelent differenciáló elemet, hogy milyen a partnerszervezetek típusa, egységesen minden kapcsolati formánál magasán pontozták a válaszadók a két paraméter jelentőségét.

Állandó kérdése a kutatási területnek azon jellemzők feltárása, amelyek *megnehezítik*, vagy kimondottan *akadályozzák* a hatékony, jól működő együttműködési kapcsolatok kialakítását. Zárt kérdés formájában az előzetes szakértői interjúkra alapozva nyolc lehetséges akadályozótényező előfordulását és hatását mértük fel. Szöveges válasz formájában pedig egyéb, a listából hiányzó jellemzőket is megnevezhettek a megkérdezettek, de erre egyetlen esetben sem került sor. A kérdés arra vonatkozott, hogy az alábbi tényezők, úgy általában mennyire nehezítik meg (akadályozzák meg, teszik problémássá vagy nehézkessé) a más szervezetekkel történő együttműködések, kapcsolatok kialakítását vagy fenntartását, működtetését (az 1 pont az egyáltalán nem jellemző, míg az 5 pont a teljes mértékben jellemző szélsőértéket jelentette).

A felhasznált listából (5. táblázat) jól látható, hogy a hálózati szakirodalomban eddig feltárt legtöbb lehetséges és ebben a szervezeti környezetben releváns tényezőt szerepeltettük a kérdésben: időhiány, humánerőforrás-hiány, információhiány, belső információk védelme, szabályozási környezet, korábbi tapasztalatok, bizalmatlanság, személyes vonatkozások.

5. táblázat. Az együttműködések lehetséges akadályozótényezői

Lehetséges akadályozótényezők	Pontátlag
Túl sok a munka, a feladat, így nincs elég <u>idő</u> a kapcsolatok építésére vagy ápolására	3,3
Nincs <u>embere</u> a kapcsolatépítésre vagy azok ápolására	3,2
Nincs <u>információja</u> arról, hogy kikkel lehetne együttműködni	2,6
Belső információk védelme (ne lásson más a kártyáim közé)	2,6
<u>Jogszabályok</u> , törvények, rendeletek teszik nehézkesé	2,3
Korábbi rossz <u>tapasztalatok</u>	1,9
Egymás közti <u>bizalmatlanság</u> (más szervezetekre gondolunk)	1,7
<u>Személyes</u> ellentétek	1,3

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Első elemként azt érdemes kiemelni a pontátlagok alapján, hogy egyetlen tényező sem kapott magas értéket, tehát a legtöbben a „nagyon jellemző” címkét elkerülték. Alapvetően a felsorolt akadályozótényezők többségének az előfordulása alacsony, ritka a győri várostérségben. A szervezetek vezetői *gyakran hivatkoztak* a túlterheltségre, az új kapcsolatok kialakításához és ápolásához szükséges időfaktorra, arra, hogy nincs elég idő az ilyen jellegű feladatokra a jelenlegi munkaszervezés és működés mellett. A másik ehhez szorosan kapcsolódó probléma az együttműködési kapcsolatokért felelős, azok kialakításába és fenntartásába bevont szakember hiánya vagy ritkasága. Ennél egy fokkal kisebb jelentőségűek az információhiányból, a belső információk védelméből és a külső kapcsolatokat megnehezítő szabályozási környezetből fakadó gondok.

Az együttműködések hálózatának jellemzői

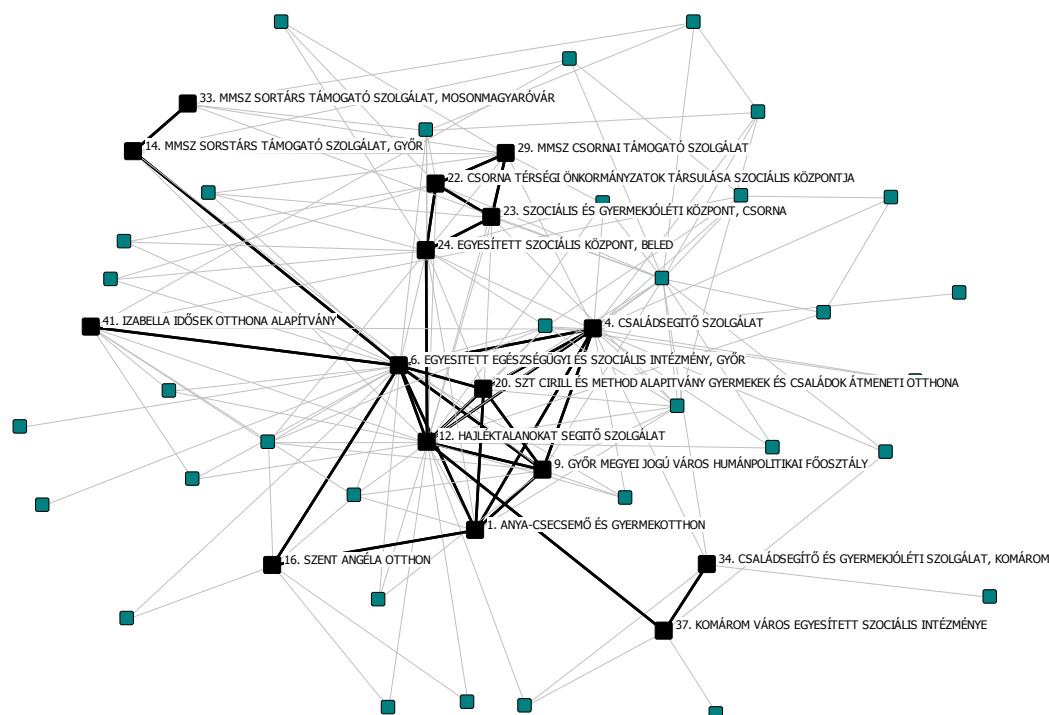
A kérdőíves felmérés alapján felrajzolható a szociális feladatokat ellátó szervezetek egymás közti együttműködési kapcsolataiból felépülő várostérségi, vonzaskörzeti kooperációs hálózat szerkezete. Arra keressük a választ, hogy milyen a hálózat *sűrűsége, összetettsége*, mennyire magas a *centralizáció*, hol vannak a hálózat *központi szereplői*, szerkezetileg mennyire megalapozott egy integrált együttműködési kapcsolathálózat.

A kérdőívben a szociális szervezeteknek a többi 48 potenciális együttműködő partnerrel kapcsolatban kellett egyenként definiálnia a partnerség létét, hogy hány éve működnek együtt, a kapcsolat gyakoriságát, hatékonyságát és fontosságát. A kérdőívet kitöltő 26 szervezet közül 2 esetében nem fordult elő egyetlen kapcsolat sem, teljesen izolált szereplői a rendszernek. Így valójában mindenkinél a másik 23 szervezet véleményét ismerjük az adott kérdésekről (hiszen önmagára nem kellett reagálni a kapcsolati kérdésnél). Tartalmi szempontból két kapcsolathálózati indikátorra építjük a hálózatokat. A *kapcsolatok előfordulása* mellett (0-1 kódolású

változó a kapcsolathálózati mátrixban) az együttműködések időbeli gyakoriságát (1-5 kódolású változó) fogjuk még használni mint *kapcsolaterősségi indikátor*. Az adatok feldolgozása, a kapcsolati mátrix összeállítása, a hálózatelemzési mutatószámok meghatározása, illetve a gráfok megrajzolása a UCINET 6 programmal készült (Borgatti–Everett–Freeman 2002).

A *kölcsönös megerősítés lehetősége* egy nagyon hasznos módszertani megbízhatósági indikátor. Mivel minden egyes szervezet az összes többi szervezetre vonatkozóan megadta a saját kapcsolathálózati paramétereit, így azok párosításával (megnézzük, hogy a másik szervezet is hasonló választ adott-e, tehát kölcsönösen megerősített-e a kapcsolat) könnyedén megbecsülhető a válaszok megbízhatósága. Sajnos a felmérés során a kölcsönösen megerősített (reciprok) relációk aránya nagyon alacsony (kb. 16%). Alapvetően a legtöbb esetben csak az egyik fél által megadott együttműködési kapcsolatok a jellemzőek (1. ábra).

1. ábra. A hálózat reciprok, kölcsönösen megerősített legmegbízhatóbb kötéseit

Magyarázat: a vastagabb vonalak utalnak a kölcsönösen megerősített kötésekre, a vékonyak pedig a kizárólag egyik fél által említett kapcsolatokra.

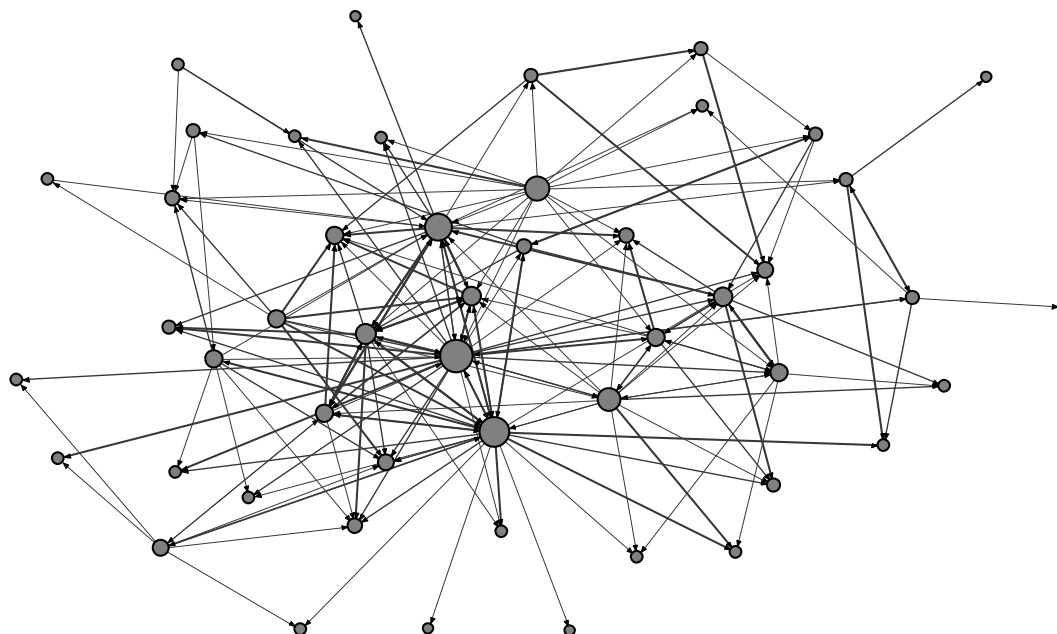
Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

A gráfon a sötét pontok a hálózat azon tagjai, akik között kölcsönösen megerősített kapcsolatok vannak. A sötét vonalak a kölcsönösen megerősített relációk. Csak 16 szervezetnek (a válaszadók 69%-a) fordult elő legalább egy másik oldalról is megerősített kapcsolata. A világosabb, szürkés színű pontok és vonalak a hálózat azon tagjait jelölik, amelyeknél csak az egyik oldalról megerősítettek a kapcsolathálózati sajátosságok. Ha nagyon szigorú megbízhatósági kritériumok mentén elemeznénk a

hálózat struktúráját, akkor kizárólag a fenti 16 sötétített szociális szervezet, és a köztük kialakuló kevesebb mint 30 darab kölcsönösen megerősített együttműködési relációt tekinthetnénk a szociális feladatokat ellátó szervezetek városi társadalmi kapcsolathálózatának. Ez egy alacsony sűrűségű és néhány központi szereplőre, illetve egy szorosabb klikkre épülő hálózati szerkezet formáját mutatja. A reciprok kötések hálózatából jól látható, hogy a nagyobb méretű, összetett funkciójú győri szervezetek alkotnak egy szorosabbra zárt magot, illetve a csornai térség szervezetei között is megfigyelhető a csomósodás. Ezekben az esetekben egészen biztosan elfogadhatjuk az együttműködési kapcsolatok előfordulását és működőképességét.

A térség szociális intézményeinek *teljes hálózata* látható a következő gráfon (2. ábra). A pontok az egyes intézményeket, a vonalak az együttműködéseket, a vonalak vastagsága az időbeli gyakoriságot, a nyilak pedig a kapcsolatok irányát jelölik. Minél vastagabb egy vonal, annál gyakoribb a két szervezet közti együttműködés. A pontok méretét pedig a tényleges *fokszám* határozza meg: hány másik pont irányába vagy hány másik pont felől mutat rá kötés. Minél nagyobb egy pont a hálózatban, annál fontosabb központi, egyfajta „hálózati kötőszövet” szerepe van az általa kialakított kapcsolatok száma miatt.

2. ábra. Az együttműködési kapcsolatok teljes hálózata

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Amennyiben eltekintünk a hálózat tagjainak szervezeti identitásától, és kizárólag az *anonim morfológiai sajátosságokra* fókuszálunk, akkor már mindjárt az elején érdemes kiemelni több lényeges szerkezeti jellemzőt:

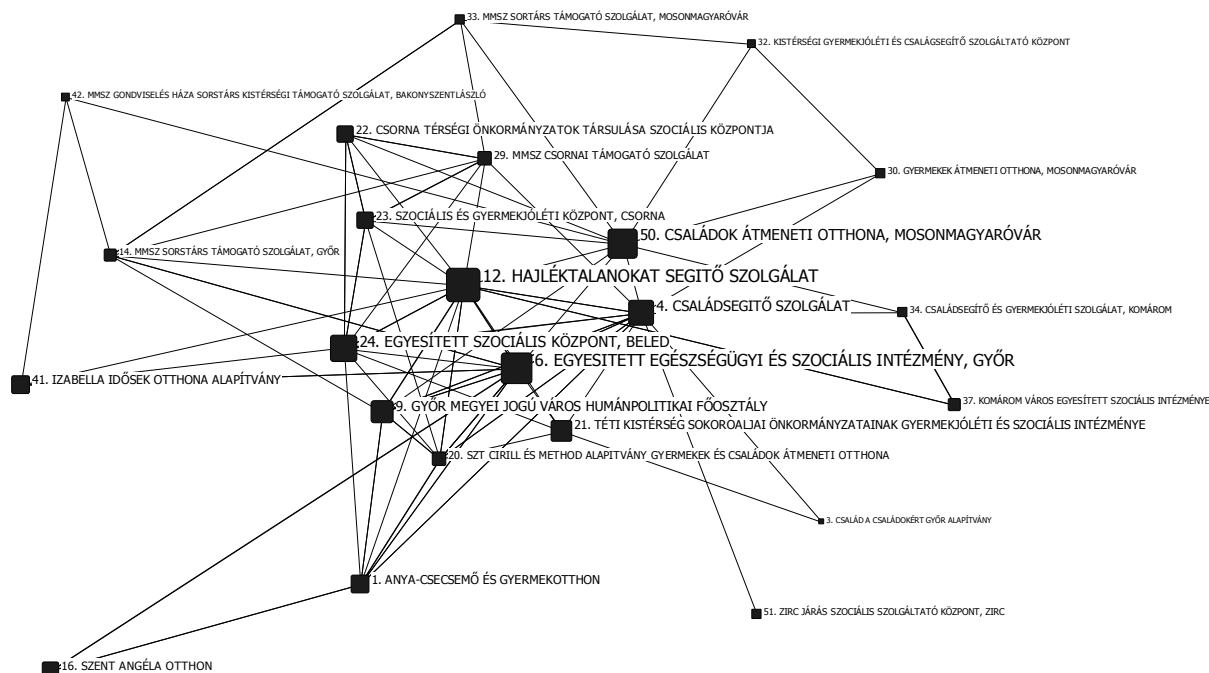
- 4-5 (kb. 10%) szociális szervezet alkotja a hálózat magját;
- ők sok esetben akár 15–20 másik intézménnyel is összeköttetésben állnak;

- a hálózat kötéseinek jelentős része ezekhez az integráló, összefogó szervezetekhez kapcsolódik;
- az intenzívebb, heti-napi rendszerességű együttműködési kapcsolatok is ennél a hálózati magnál jelennek meg a legnagyobb valószínűséggel;
- a központi szervezetek holdudvarában helyezkedik el a kb. 8–10 darab (kb. 20%), a hálózat kötőszám szempontjából másodlagos fontosságú szereplője, kevesebb, átlagosan 5–10 irányba mutató kötésálmánnyal;
- erre a kettős szerkezetű magra fűződnek fel mintegy hálózati függelékként a várostársági szociális intézményrendszer lazábban integrálódó tagjai egy-egy kapcsolaton keresztül;
- alacsony a hálózat sűrűsége (7,9%-os érték), az összes lehetséges kapcsolat ($48 \cdot 49 = 2352$) közül csak 8 százalék (186) realizálódik, és ha eltekintünk a kölcsönös megerősítéstől ($48 \cdot 49 / 2 = 1176$), akkor is csak 16 százalékos a kapcsolatsűrűségi együtttható.

Egy módszertani szempontból *lazább definíciós kritériumrendszer* esetén nem vesszük figyelembe a kötések irányát (szimmetrikus kapcsolatokkal dolgozunk, elegendő csak az egyik oldal említése a partnerséghez) és intenzitását sem (dichotóm kapcsolat, előfordul – nem fordul elő). Ebben az esetben a szociális együttműködési kapcsolathálózat felöleli mind a 49 szervezetet, tehát egyetlen komponensként, egy teljes komplett rendszert alkot. Az átlagos kapcsolatszám 6,5; ami azt jelenti, hogy általában 5-6 másik intézménnyel állnak kapcsolatban a hálózat tagjai. A kapcsolatok száma komoly szóródást mutat, gyakorlatilag a hálózat gyengén beágyazódó tagjai (5 szervezet) mindössze egyetlen együttműködő kapcsolattal rendelkeznek, míg a legerősebben integrált szervezet 27 kapcsolaton keresztül összeköttetésben áll a hálózatot alkotó intézmények 56 százalékával. Ebből fakad a hálózat magas centralizációs indexe is (44,5%). Valójában 4-5 olyan kulcsszereplő köré szerveződik a hálózat, amelyek a teljes intézményi mező 40–50 százalékához kötődnek valamilyen formában.

A kapcsolathálózati elemzési rész fő feladata a rendszer központi szereplőinek, a hálózat tartópilléreinek a beazonosítása. Ezt a *fokszám alapú központiség* segítségével mutatjuk be. Ez a centralizációs mutató azon alapul, hogy minél nagyobb egy hálózati pont kapcsolatainak a száma, annál inkább fontos pozíciót tölt be a hálózaton belül. Két formában lehet beazonosítani a központi szereplőket. A *ki-fok* esetében (3. ábra) az önmaguk által megadott együttműködési kapcsolatok (partnerek) számát vesszük alapul. Ez csak a redukált intézményi hálózati mezőben működő eljárás, mivel a kérdőíves felmérésre nem válaszoló szociális szervezetek értékét nem ismerjük.

3. ábra. A redukált kapcsolathálózat központi szereplői (kizárólag ki-fok-alapú kapcsolatok, N=23)

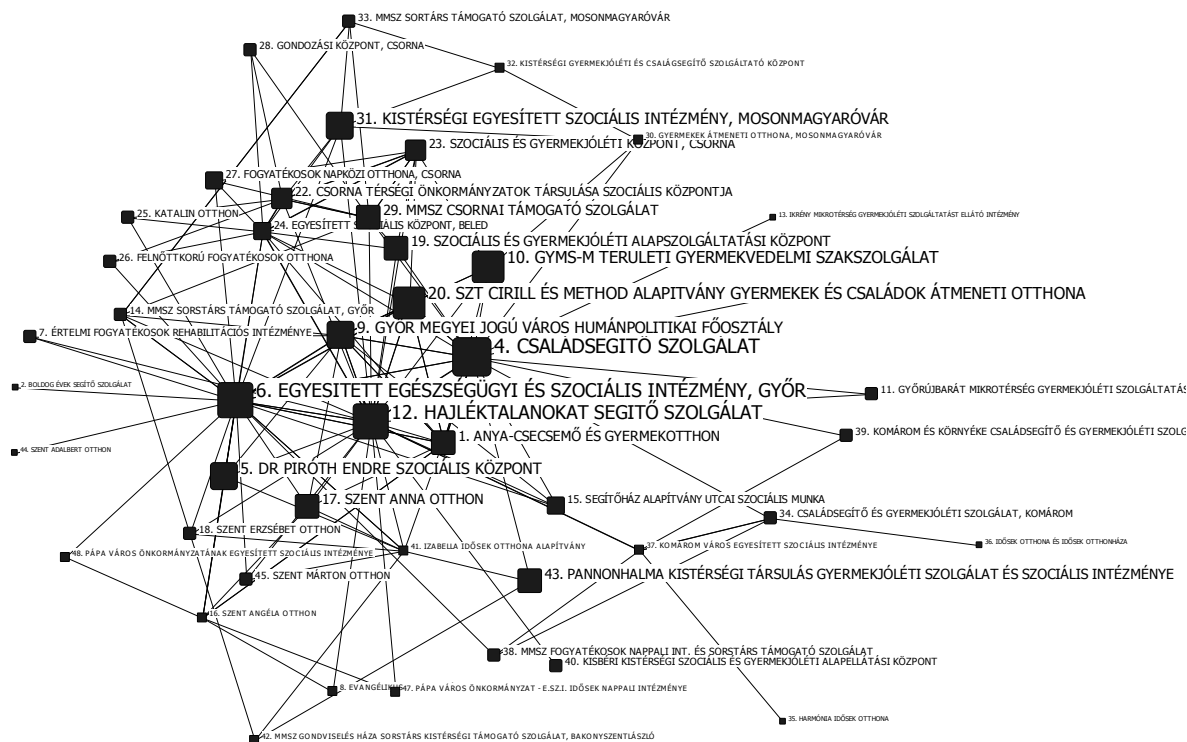
Magyarázat: a hálózati pontok mérete a kapcsolatok száma alapján lett meghatározva. A hálózat csak azokat a szervezeteket tartalmazza, amelyek válaszoltak a kérdőívre.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Ezzel a megoldással egyértelműen megállapítható, hogy a hálózat *központi szereplői* a nagyobb méretű, összetett funkciójú nagyvárosi és térségi egyesített szociális intézmények. A sűrű egymás közti relációkból az is jól kivehető, hogy ezek a központi, integráló szereplők egymással is együttműködnek, egyfajta zárt klasztert alkotnak.

A másik lehetőség a *be-fok*-alapú központisági indikátor használata (4. ábra). Ebben az esetben azok a szervezetek tekinthetők a hálózat magjának, amelyek irányába sok kötés mutat. Ebben az esetben azoknak a szervezeteknek magas a *presztízse* a rendszerben, amelyeket sokan jelölték meg partnerként.

4. ábra. A kiterjesztett kapcsolathálózat központi szereplői (kizárólag be-fok-alapú kapcsolatok, N=49)

Magyarázat: a hálózati pontok mérete a kapcsolatok száma alapján lett meghatározva.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

Ennél a centralizációs mérőszámnál kibővített formában már az összes szociális szervezet alkotóeleme a hálózatnak, hiszen olyan intézményeket is megjelölhettek a kérdőív listáján a válaszadók, amelyek nem reagáltak a felkérésre, és nem nyilatkoztak a saját kapcsolathálózatukról. Ebben az esetben már komplexebb a struktúra, magasabb a kötéssűrűség, de a lényegi szerkezeti mintázat változatlan: 4-5 magas presztízsű győri szervezet integrált kapcsolatrendszere alkotja a hálózat magját, kiegészülve a második vonalban a térségi központok domináns szociális intézményeivel.

Bármilyen hálózati indikátorra alapozzuk a vizsgálatainkat, az eredmények egy irányba mutatnak. Győr tágabb vonzáskörzetében az általunk beazonosított közel félszáz szociális feladatot ellátó intézmény kapcsolatrendszerének...

- a sűrűsége alacsony (8%);
- a centralizáltság magas (17% vagy akár 44%);
- ritka a kölcsönösen megerősített kapcsolat (16%);
- megközelítőleg a hálózat 10 százalékát jelentő nagyobb, összetett funkciójú központi intézmény alkotja a fő magját a kooperációs rendszernek;
- a vonzáskörzet térben távolabbi pontjai felé mutató relációk ritkábbak (még a központi szervezetek esetében is);

- a Győr körüli kistérségi intézményi alrendszerek esetében pedig inkább a belső, egymás közti kapcsolatok jelennek meg.

Önmagában a kooperációs csatornák léte nem elegendő a hálózat szerkezetének és működőképességének a leírásához. Az eddig elemzett valószínűségi paraméter (előfordul-e a kapcsolat) mellett a felmérés kapcsolathálózati mátrixa arra is alkalmas, hogy egy *minőségi elem* segítségével teszteljük a hálózat működőképességét. Mint arra már utaltunk az elméleti résznél, főként az áramlási csatornák biztosíthatják az alapvető hálózati mechanizmusok érvényesülését, de a kapcsolatok bizonyos minőségi jellemzői (mint például az itt vizsgált időbeli gyakoriság) hatással vannak ezeknek a csatornáknak a hatékonyságára. *Intenzitási tényezőként* a gyakoriság egy ötfokozatú skálán lett megadva (6. táblázat), amely az eseti, rendszertelen kapcsolattól (1-es érték) halad a napi rendszerességig (5-ös érték). Az átlagosnál gyakoribb, legalább heti rendszerességgel előforduló kapcsolatoknak a súlya alacsony. A hálózatban előforduló összes kötésnek körülbelül csak az egynegyede tekinthető intenzív kapcsolódási pályának. A ritka és eseti jellegű együttműködések aránya viszont majdnem eléri az 50 százalékot.

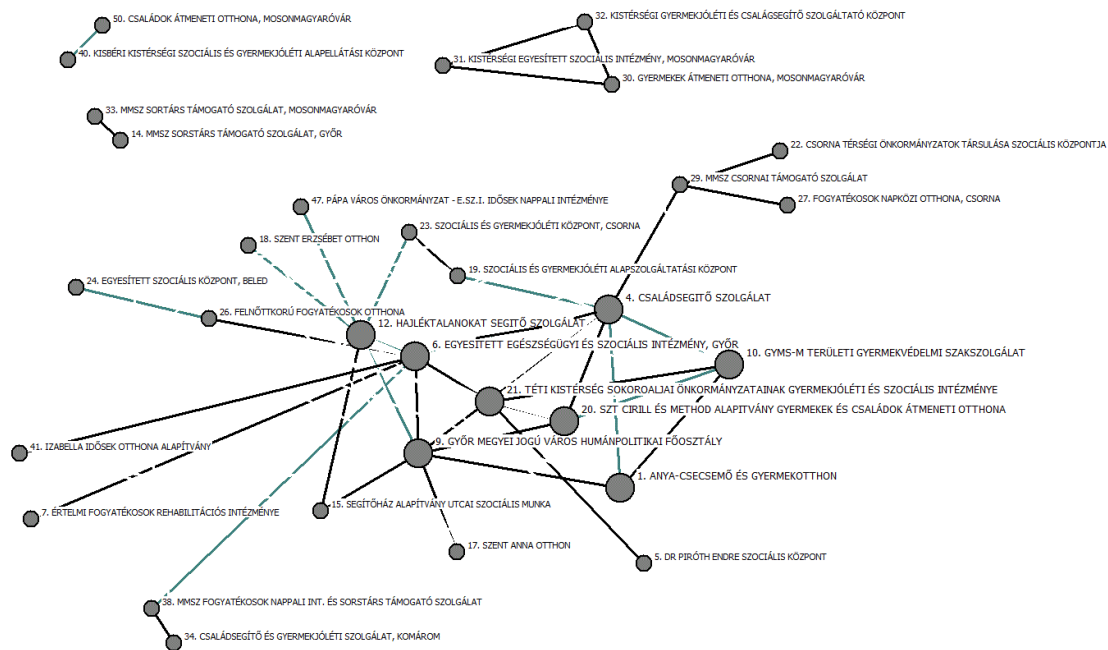
6. táblázat. Az együttműködések gyakoriságának megoszlása

Kapcsolat gyakorisága	Kapcsolatok száma	Kapcsolatok aránya
1 – ritkábban	38	20%
2 – évente pár alkalommal	48	26%
3 – havi	49	26%
4 – heti	17	9%
5 – napi	34	18%
Összes kapcsolat száma	186	100

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

A *kapcsolatok gyakoriságát* a következő gráfon (5. ábra) úgy jelenítettük meg, hogy kizárólag a heti vagy napi szintű, tehát intenzívnek minősített relációkat vettük alapul. A térség szociális feladatokat ellátó intézményrendszerének kapcsolathálózatában ezek azok az áramlási csatornák, amelyek a legnagyobb valószínűséggel működőképesek, alkalmasak az egyes hálózati mechanizmusok és funkciók biztosítására.

5. ábra. A legalább heti gyakoriságú együttműködési kapcsolatok hálózata

Magyarázat: csak a heti és az akár napi gyakoriságú kötések vannak ábrázolva.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív.

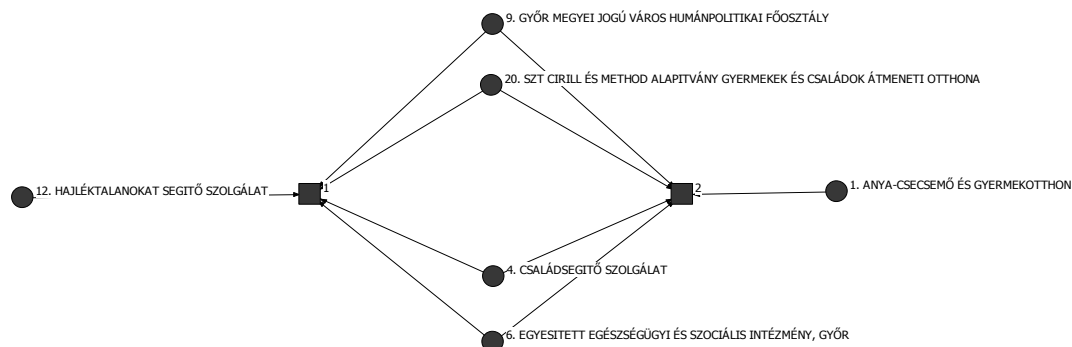
Több jellegzetessége is van a hálózat *minőségi fókuszú, gyakorisági* jellemzésének:

- a legintenzívebb kötések a hálózat csomóponti szereplőinél egyértelműen jelentkeznek;
- a központi aktorok nemcsak sok kötéssel rendelkeznek, hanem kapcsolataik gyakorisága is magas;
- az intenzív kapcsolatok területi alapon is elkülönülnek, a térben egymáshoz közelebbi szervezeteknél nagyobb a valószínűsége az intenzív relációknak (győri, csornai, mosonmagyaróvári, komáromi diádok és klikkek);
- bizonyos esetben a hasonló működési profil (pl. idősellátás, családgondozás) szavatolja az intenzívebb kooperációt;
- a térség nagyvárosi centrumának domináns szociális szervezetei ebben az esetben is egy zártabb, szoros, magas kohéziójú magot alkotnak.

A kapcsolathálózati tulajdonságok elemzésének zárásaként a *klikkesedési hajlandóságot* érdemes még áttekinteni. Erre általában a magas centralizációs tulajdonság megjelenésekor különösen érdemes odafigyelni. Klikk alatt a kapcsolathálózat-elemzés során olyan zárt csoportot értünk, amelynek a tagjai egymással kivétel nélkül kapcsolatban állnak. A győri várostérség esetében a legnagyobb klikkek öt szervezetet tartalmaznak. Két ilyen zárt belső csoport figyelhető meg a rendszerben (6. ábra). A hálózat mindkét klikkjének gyakorlatilag négy szervezet a közös alkotóeleme (az ábra középső tartománya), amelyek egy-egy új szociális szervezettel kiegészülve alkotnak önálló zárt, maximális sűrűségű (mindenki mindenkiel kapcsolatban álló) csoportokat. Ezek a szervezetek tehát

nemcsak a teljes hálózat központi szereplői, de a hálózaton belül egy *erős kooperációs csomósodás* alkotóeleme is.

6. ábra. A hálózat legnagyobb, 5 elemű klikkjei (2 db)

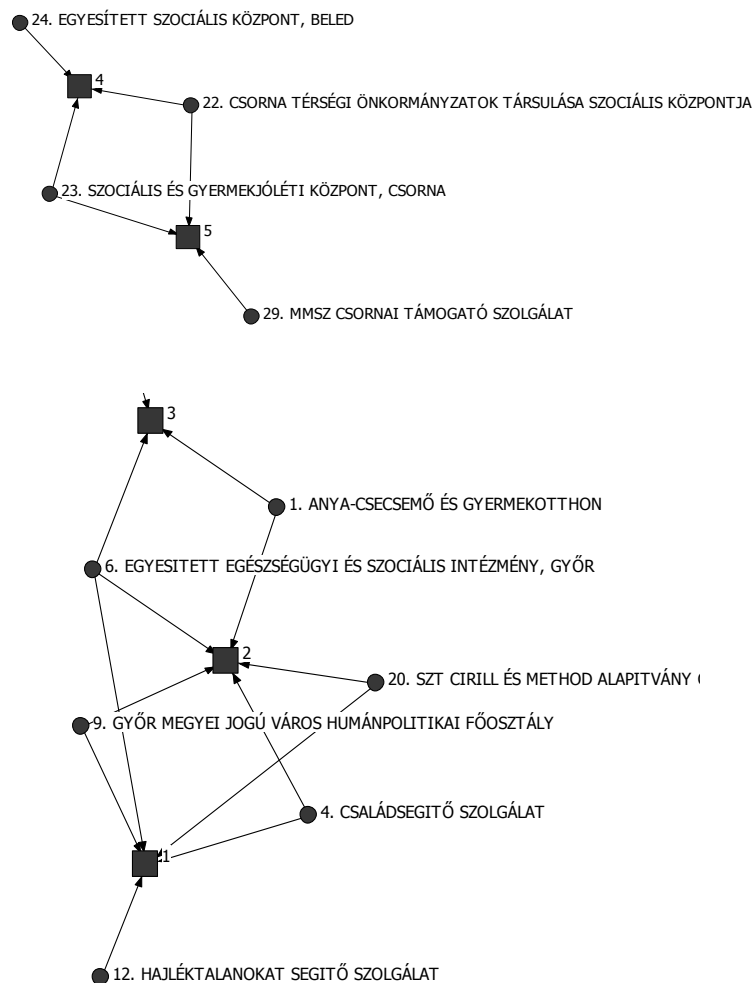

Magyarázat: a négyzet utal a klikkre, a pont utal annak szervezeti alkotóelemére.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív

Ha lazítunk a klikkesedést mérő hálózati algoritmus küszöbértékén és a lehető legkisebb méretű kölcsönösen összekapcsolt csoportok számát szeretnénk megismerni, akkor a 3-as minimális klikkméretig lecsökkentve a küszöbértéket (olyan 3 intézményből álló csoport, amelynek az összes tagja kapcsolatban áll egymással), már öt különálló zárt csoportot azonosíthatunk be a hálózatban (7. ábra).

7. ábra. A hálózat legalább 3 szervezetről felépülő klikkjei (5 db)

Magyarázat: a négyzet utal a klikkre, a pont utal annak szervezeti alkotóelemére. A klikk méretére a négyzet felé mutató vonalak utalnak.

Forrás: GYIK 2013, Kapcsolathálózati kérdőív

Ebben az esetben a korábbi két nagyobb méretű csoport kiegészül három darab kisebbel, ahol mindegyik esetben három szervezet alkot egy önálló klikket. Gyakorlatilag megállapítható, hogy nem beszélhetünk magas klikk-képződési hajlandóságról az intézményi mezőben, ami elsődlegesen az alacsony hálózati sűrűségből fakad.

Összefoglalás

Az elméleti szakirodalom áttekintése alapján megállapítást nyert, hogy az együttműködésre, partnerségre hajlamos szervezetek az erőforrások elérése, a koordináció, az adaptáció és az utánpótlás szempontjából is előnyösebb helyzetbe kerülhetnek. Ebből fakadóan a jobban bekapcsolt, mélyebben beágyazott,

szélesebb kapcsolatrendszerű szociális intézmények nagyobb és kiterjedtebb, heterogén szervezeti kapcsolati tőkéjük (rendszerítőke) révén könnyebben tudják ellátni a feladataikat, több információhoz juthatnak hozzá, nagyobb valószínűséggel érik el az újításokat, könnyebben találnak külső forrásokat akár működési, akár fejlesztési feladatok megvalósítása érdekében, könnyebben alkalmazkodhatnak az új feltételekhez és kihívásokhoz.

A *szervezeti tulajdonságok* kapcsán megállapítást nyert, hogy az intézményrendszer nagyon heterogén összetételű, markáns különbségek figyelhetőek meg a funkcionális alapjellemzőkben. A méret, a költségvetés és az ügyfélkör nagysága alapján is jelentős az adatok szórása. Az érintett szervezetek egy nagyon összetett, sokszínű intézményi mezőbe ágyazódnak be a kapcsolataikon keresztül. Kimondottan heterogén a szervezeti kapcsolathálózati környezetük is. A lehetőségek szintjén az együttműködési kapcsolatrendszernek közel harminc különböző típusú intézmény lehet az alkotóeleme. Az együttműködési kapcsolatok formái, tartalmi aspektusai is sokoldalúak. Összesen 26 különböző tartalmú kapcsolatformát azonosítottunk be, amelyek négy nagyobb csoportba rendezhetők. A leggyakrabban a szakmai tapasztalatcserét, az információk megosztását, a szolgáltatások, feladatok összehangolását említették a vizsgálatba bevont szociális intézmények.

A kapcsolatok *előfordulási valószínűsége* kapcsán az egyik meglepő eredmény az, hogy a felmért szervezetek több mint egyharmadának nincs egyetlen partnere sem a várostérségen kívül, nem integrálódik egy regionális vagy országos, vagy akár nemzetközi intézményi közegbe. Szinte teljesen hiányoznak a térség északi irányú, határon átívelő kapcsolatai is a szociális szféra vonatkozásában, csupán egyetlen szervezet rendelkezik szlovákiai partnerrel. Ezzel szemben kimondottan gyakori a felsőoktatási intézményekkel kialakított együttműködés, és hasonlóan magas a piaci, vállalati szektor jelenléte is a kapcsolathálózatokban.

Kimondottan nagy az együttműködési *kapcsolatrendszerek mérete*. A szociális intézmények átlagosan nagyjából 35 együttműködő partnerrel rendelkeznek, de ebben a nem szociális feladatokat ellátó és működésükhöz szorosan kapcsolódó intézmények a meghatározóbbak (átlagosan 29 partner). A megkérdezett szervezetek többsége jónak vagy nagyon jónak tartotta a meglévő együttműködési kapcsolatait a működés, hatékonyság és a hasznosság, jelentőség szempontjából is. Az együttműködések *akadályozó tényezői* tekintetében a szervezetek vezetői gyakran hivatkoztak a túlterheltségre, az új kapcsolatok kialakításához és ápolásához szükséges időfáttorra, arra, hogy nincs elég idő az ilyen jellegű feladatokra a jelenlegi munkaszervezés és működés mellett. A másik ehhez szorosan kapcsolódó probléma az együttműködési kapcsolatokért felelős, azok kialakításába és fenntartásába bevont szakember hiánya vagy ritkasága.

A szociális intézmények kapcsolathálózatának *alapvető morfológiai jellemzői* a következőképpen foglalhatók össze:

- kevés a kölcsönösen megerősített kapcsolat (16%), alapvetően 4–6 db (kb. 10%) szociális szervezet alkotja a hálózat magját, amelyek sok esetben akár 15–20 másik intézménnyel is összeköttetésben állnak;
- a hálózat kötéseinek jelentős része ezekhez az integráló, összefogó szervezetekhez kapcsolódik, és ebből fakad a hálózat magas centralizációs indexe is (44,5%);
- az intenzívebb, heti-napi rendszerességű együttműködési kapcsolatok is ennél a hálózati magnál jelennek meg a legnagyobb valószínűséggel;
- a központi szereplők holdudvarában helyezkedik el a kb. 8–10 darab (kb. 20%), a hálózat kötésszám szempontjából másodlagos fontosságú szereplő, átlagosan 5–10 irányba mutató kötéssel;
- erre a kettős szerkezetű magra fűződnek fel a várostérségi szociális intézményrendszer lazábban integrálódó tagjai, mintegy hálózati függelékként, egy-egy kapcsolaton keresztül;
- alacsony a hálózat sűrűsége, az összes lehetséges kapcsolat közül csak 8 százaléka (186) realizálódik;
- a vonzáskörzet térben távolabbi pontjai felé mutató kooperációk ritkábbak (még a központi szervezetek esetében is).

Mindezen eredményekből fakadóan a felvetett *négy hipotézis* közül kettőt elfogadtunk, egyet részlegesen fogadtunk el, egyet pedig elvetettünk.

H1: Napjainkra még nem alakult ki a szociális ellátórendszer fejlett, sűrű és integrált regionális együttműködési hálózata a győri várostérségben. – A hipotézist elfogadjuk. A központi mag tagjain kívül a szervezetek többségének kevés a kapcsolata egymással, alacsony a hálózat sűrűsége, magas a centralizációs értéke, a térbeli távolság alapvetően lecsökkenti a kapcsolatok valószínűségét, gyenge a térségen túlmutató regionális és országos kapcsolatok kialakulásának a valószínűsége. Sűrű, zártabb összefonódások, csomósodások csak a hálózat központi szereplői között jelennek meg.

H2: A szociális feladatokat ellátó szervezetek közti együttműködési kapcsolatok ritkák, esetlegesek, tartalmi szempontból egyoldalúak. – A hipotézist részben elfogadjuk. A kapcsolatok egyoldalúsága nem állja meg a helyét. A nyitott kérdések alapján feltárt kapcsolódási formák, típusok összetettek, sokoldalúak, egymásra épülve tapasztalati, információs és feladatellátással is összefüggő erőforrást, tudásmegosztást és együttműködést mutatnak azoknál a partnerségi relációknál, ahol szorosabb, régebb óta működő interakciók jellemzőek. A kapcsolatok intenzitásával összefüggő tézist viszont elfogadjuk: a hálózatban megfigyelhető kapcsolatok nagyobbik hányada ritka vagy esetleges, évente vagy maximum néhány havonta előforduló interakcióra épül.

H3: A kapcsolatrendszerben nem figyelhető meg egy erős, központi szervezeti mag (kulcsszereplők), alacsony sűrűség és decentralizáltság jellemző. – A hipotézist elvetjük. A magas centralizációs index, a ki-fok- és be-fok-értékek szórása, a 4-5 szociális szervezetnél megfigyelhető kiugróan magas fokszám és a presztízsmutató, néhány szoros, zárt klikk jelenléte, a gyakoribb kötések csomóponti szereplők közötti előfordulása mind azt erősíti meg, hogy egy fajsúlyos, központi szerepű intézményi mag köré épül a hálózat. A rendszer központi szereplői a nagyobb méretű, összetett funkciójú egyesített szociális intézmények.

H4: A jelenlegi térségi együttműködési rendszer főként a győri várostérség köré szerveződik, a város domináns szociális intézményei lehetnek egy ilyen vonzáskörzeti kooperációs hálózat tartópillérei. – A hipotézist elfogadjuk. A hálózat központi, nagy kapcsolatszámú, egymással is szorosan együttműködő tagjai dominánsan a nagyobb méretű és/vagy összetettebb funkciójú győri szociális intézmények. A Győr körüli kistérségi gyűrű tagjai nem tekinthetők a rendszer központi szereplőinek, inkább kisebb méretű, térségi (térben közeli) hatókörű partneri hálózatok alközpontjai (pl. csornai, mosonmagyaróvári, komáromi térség).

Irodalom

- A Szociális Munka Etikai Kódexe (2005). Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma és Etikai Kódex Munkacsoportja.
- Baker, W. E.–Faulkner, R. R. (2005): Interorganizational Networks. In Baum, J. A. C. (ed.): *The Blackwell Companion to Organizations*. Oxford, Blackwell Publishers, 520–540.
- Bartal, A. M.–Kákai, L.–Szabó, I. (2005): *Civil szervezetek és civil projektek szerepe Debrecen város fejlesztésében*. Budapest, Századvég Civil Akadémia.
- Bartal, A. M. (2006): *A hálózatelemzés lehetőségei és gyakorlati konzekvenciái a nonprofit szervezetek vizsgálatában – egy ernyőszervezet esettanulmánya alapján*. Budapest, Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány – Civil Társadalomért Alapítvány.
- Bocz, J. (1997): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest, KSH Népeségstudományi Kutató Intézet, 1997/1.
- Borgatti, S. P.–Foster, P. C. (2003): The Network Paradigm in Organizational Research: A Review and Typology. *Journal of Management*, 29(6), 991–1013.
- Borgatti, S. P.–Everett, M. G.–Freeman, L. C. (2002): Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis. Harvard, MA: Analytic Technologies. <http://www.analytictech.com>.
- Borgatti, Stephen, P.–Lopez-Kidwell, Virgine (2011): Network Theory. In Scott, John–Carrington, Peter, J. (szerk.): *The Sage Handbook of Social Network Analysis*. London, Sage Publications. 55–67.
- Bourdieu, P. (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz, R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 156–177.
- Budai, I.–Nárai, M. (szerk.) (2012): *Együttműködés és felelősségvállalás tanulása: a szociális és közösségi munkában*. Győr, Széchenyi István Egyetem Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézet, 2012. 264 (ISBN 978-963-7175-70-1).
- Budai, I. (2009): Az interprofesszionális együttműködés és a szociális munka. *Esély*, 20(5), 83–114.
- Budai, I. (2010): 20 év után... önkritikusan: avagy mit tesz a szociálmunkás-képzés a szakmai identitás alakításában. *Esély*, 4, 51–82.
- Burt, R. (1992): *Structural holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge, Harvard University Press.
- Castells, M. (2000): Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*, 51(1), 5–24.
- Castiglione, David et al. (szerk.) (2008): *The Handbook of Social Capital*. Oxford University Press.
- Coleman, J. S. (1996): Társadalmi tőke. In Lengyel, Gy.–Szántó, Z. (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest, BKE Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék. 99–129.

- Csizmadia, Z.–Grosz, A. (2011): *Innováció és együttműködés. A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása*. MTA RKK Pécs–Győr. 254 (ISBN 978-963-9899-38-4).
- Csizmadia, Z. (2008): Kapcsolathálózatok és társadalmi „tőkék”. A társadalmi viszonyok felértékelődése a szociológia legújabb szakaszában. In Némedi Dénes (szerk.): *Modern szociológiai paradigmák*. Budapest, Napvilág Kiadó. 265–321 (ISBN 9789639697249).
- Csizmadia, Z. (2009): *Együttműködés és újítóképesség. – Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai*. Budapest, Napvilág Kiadó. 255 (ISBN 9789639697447).
- Dávid, B. (szerk.) (2011): *A szociális szféra kapcsolathálózati megközelítésben. Esély* tematikus száma. *Esély*, 2011/5.
- Esser, Hartmut (2008): The two meanings of social capital. In Castiglione, David et al. (szerk.): *The Handbook of Social Capital*. Oxford University Press, 22–49.
- Granovetter, M. (1988): A gyenge kötések ereje. A hálózatelemzés felülvizsgálata. *Szociológiai Figyelő*, 3, 39–60.
- Granovetter, M. (2001): A gazdasági intézmények társadalmi megformálása: a beágyazottság problémája. In Lengyel Gy.–Szántó Z. (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó Kft. 61–78.
- Granovetter, M. (2005): The Impact of Social Structure on Economic Outcomes. *Journal of Economic Perspectives*, 19(1), 33–50.
- Hardi, T.–Lados, M.–Tóth, K. (szerk.) (2010): Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén / Slovensko-mad'arská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr–Somorja, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet – Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Hardi, T.–Tóth, K. (szerk.) (2009): Határaink mentén. – A szlovák–magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Hegyesi Gábor–Talyigás Katalin (szerk.): *A szociális munka elmélete és gyakorlata. Szöveggyűjtemény. 1. köt. Általános szociális munka*. Budapest, Semmelweis Kiadó. 208.
- Kákai, L. (2009): *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó.
- Kóbor, K. (2012): Kapcsolatok jellemzői – jellemző kapcsolatok két régió szociális és gyermekvédelmi célú civil/nonprofit szervezetei között. *Esély*, 2012/6, 80–102.
- Kuti, É. (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Lazarsfeld, P. F.–Merton, R. K. (1954): Friendship as a Social Process: A Substantive and Methodological Analysis. In Freedom and Control in Modern Society, Morroe Berger, Theodore Abel, and Charles H. Page, eds. New York, Van Nostrand. 18–66.
- Lin, N. (2001): *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lin, Nan (2008): A network theory of social capital. In Castiglione, David et al. (szerk.): *The Handbook of Social Capital*. Oxford University Press, 50–69.

- Scott, John–Carrington, Peter, J. (szerk.) (2011): *The Sage Handbook of Social Network Analysis*. London, Sage Publications.
- Soós Zsolt (2005): *A szociális munka alapjai*. Pécs, Comenius Bt.
- Warren, Mark, E. (2008): The nature and logic of bad social capital. In Castiglione, David et al. (szerk.): *The Handbook of Social Capital*. Oxford Univeristy Press. 122–150.
- Williams, T. (2005): Cooperation by design: structure and cooperation in interorganizational networks. *Journal of Business Research*, 58, 223–231.
- Wilson, Kate et al. (2008): *Social work: an introduction to contemporary practice*. Pearson Longman (ISBN 978-1-4058-5846-5).

Melléklet

A kérdőíves felmérésben szereplő szociális feladatokat ellátó intézmények listája

GYŐRI KISTÉRSÉG

- ANYA-CSECSEMŐ ÉS GYERMEKOTTHON
- BOLDOGÉVEK SEGÍTŐ SZOLGÁLAT – GYŐR
- CSALÁD A CSALÁDOKÉRT GYŐR ALAPÍTVÁNY
- CSALÁDSEGÍTŐ SZOLGÁLAT
- DR. PIRÓTH ENDRE MENTÁLHIGIÉNÉS OTTHON, TÖLTÉSTÁVA
- EGYESÍTETT EGÉSZSÉGÜGYI ÉS SZOCIÁLIS INTÉZMÉNY
- ÉRTELMI FOGYATÉKOSOK REHABILITÁCIÓS INTÉZMÉNYE, KORONCÓ
- EVANGÉLIKUS SZERETETHÁZ
- GYŐR MEGYEI JOGÚ VÁROS HUMÁNPOLITIKAI FŐOSZTÁLY
- GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT TERÜLETI GYERMEKVÉDELMI SZAKSZOLGÁLAT
- GYŐRÚJBARÁT MIKROTÉRSÉG GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁST ELLÁTÓ INTÉZMÉNY
- HAJLÉKT ALANOKAT SEGÍTŐ SZOLGÁLAT
- IKRÉNY MIKROTÉRSÉG GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁST ELLÁTÓ INTÉZMÉNY
- MMSZ SORSTÁRS TÁMOGATÓ SZOLGÁLAT
- SEGÍTŐHÁZ ALAPÍTVÁNY UTCAI SZOCIÁLISMUNKA II.
- SZENT ANGÉLA OTTHON
- SZENT ANNA OTTHON
- SZENT ERZSÉBET OTTHON, GYŐRÚJBARÁT
- SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKJÓLÉTI ALAPSZOLGÁLTATÁSI KÖZPONT, KÓNY
- SZT. CIRILL ÉSMETHOD ALAPÍTVÁNY GYERMEKEK ÉS CSALÁDOK ÁTMENETI OTTHONA
- TÉTI KISTÉRSÉG SOKORÓALJAI ÖNKORMÁNYZATAINAK GYERMEKJÓLÉTI ÉS SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYE

CSORNAI KISTÉRSÉG

- CSORNAI TÖBBCELŰ KISTÉRSÉGI TÁRSULÁS SZOCIÁLIS KÖZPONTJA, CSORNA
- SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKJÓLÉTI KÖZPONT, CSORNA
- EGYESÍTETT SZOCIÁLIS KÖZPONT, BELED
- EZÜST KOR IDŐSEKÉRT KÖZHASZNÚ ALAPÍTVÁNY KATALIN OTTHON, DÖR
- FELNŐTTKORÚ FOGYATÉKOSOK OTTHONA, PÁSZTORI
- FOGYATÉKOSOK NAPPALI OTTHONA, CSORNA
- GONDOZÁSI KÖZPONT, CSORNA
- MMSZ CSORNAI TÁMOGATÓ SZOLGÁLAT, CSORNA

MOSONMAGYARÓVÁRI KISTÉRSÉG

- GYERMEKEK ÁTMENETI OTTHONA ÉS CSALÁDI NAPPALI
- KISTÉRSÉGI EGYESÍTETT SZOCIÁLIS INTÉZMÉNY
- KISTÉRSÉGI GYERMEKJÓLÉTI ÉS CSALÁDSEGÍTŐ SZOLGÁLTATÓ KÖZPONT
- MMSZ SORSTÁRS TÁMOGATÓ SZOLGÁLAT

KOMÁROMI KISTÉRSÉG

- CSALÁDSEGÍTŐ ÉS GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT
- HARMÓNIA IDŐSEK OTTHONA
- IDŐSEK OTTHONA ÉS IDŐSEK OTTHONHÁZA
- KOMÁROM VÁROSGONDOZÁSI KÖZPONTJA
- MMSZ FOGYATÉKOSOK NAPPALI INT. ÉS SORSTÁRS TÁMOGATÓ SZOLGÁLAT

KISBÉRI KISTÉRSÉG

- KOMÁROM ÉSKÖRNYÉKE CSALÁDSEGÍTŐ ÉS GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATA
- KISBÉRI KISTÉRSÉGI SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKJÓLÉTI ALAPELLÁTÁSI KÖZPONT

PANNONHALMI KISTÉRSÉG

- IZABELLA IDŐSEK OTTHONA ALAPÍTVÁNY
- MMSZ GONDVISELÉS HÁZA SORSTÁRS KISTÉRSÉGI TÁMOGATÓ SZOLGÁLAT
- PANNONHALMA KISTÉRSÉGI TÁRSULÁS GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT ÉS SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYE
- SZENT ADALBERT OTTHON
- SZENT MÁRTON OTTHON

PÁPAI ÉS ZIRCI KISTÉRSÉG

- FIX-PONT ÖNKORMÁNYZATI FELADATELLÁTÓ TÁRSULÁS
- PÁPA VÁROS ÖNKORMÁNYZAT – ESZI IDŐSEK NAPPALI INTÉZMÉNYE
- PÁPA VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK EGYESÍTETT SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYE
- ZIRC IDŐSEK KLUBJA